РИЗАЭДДИН ФӘХРЕДДИН НӘСИХӘТЛӘРЕ

БИСМИЛЛӘҺИР - РАХМӘНИР - РАХИМ

Юлдаш

Әй, балалар! Идел вә диңгез өстендә көймәдә, коры җирдә, тимер юлларда, гарабаларда (автомашиналарда) баручылар җил кебек кызу вә ашыгып йөрерләр. Кызу йөрсәләр дә, ашарлар, чәй эчәрләр, ятарлар, торыр вә йокларлар. Уйнарлар, көләрләр, кайгырыр вә еларлар.

Ерак сәфәргә чыкканда, кешеләр үзләренә бер иптәш табарлар. Өйдән чыкканда, кулай иптәш очрамаса, юлда берәр иптәш табарлар, шуның белән бергә барырлар.

Тимер юлларда, пароходларда барганда үзләренең баруларын сизмәсләр. Агачларның, тауларның артта калганлыгын күреп, "Без барабыз икән", - диярләр. Кырларда, сахраларда ат, арба белән йөргән вакытларда да мондый хәл булыр. Сынап карасагыз - үзегез дә белерсез.

Дөнья сәфәре

Дөньяда яшәүче кешеләр дә сәфәр хәлендәдер. Адәмнәр вә хайваннар һәрберсе бер якка карап сәфәр чыгалар вә һичтуктаусыз йөреп торалар. Киректә ашап-эчеп утырсыннар, кирәк уяу вә йокыда булсыннар, алар һаман сәфәрдәдер. Баралар. Барган саен, алларында бик ерак күренгән нәрсәләр сәгать саен якынаа торырлар. Яңа гына артта калган әйберләр бик ерак киткән буладыр.

Үзләренең дөнья сәфәрендә икәнлекләрен белмәгән вә ашыгып киткәнлекләрен сизмәгән кешеләр тирә-якларына карасыннар. Шул вакытта туктаусыз йөреп торуларын белерләр. Яшьләр - картайганнар, картлар дөньядан киткәннәр. Юклар дөньяга килгәннәр, дөньяга килгәннәр үсеп мәктәпләргә йөри башлаганнар.

Балалар дөньяга килүләрен дә белми, һичбер эшкә көчләре җитми. Соңрак утырырга өйрәнәләр, көлә вә ашыйлар, уйныйлар вә аякларында йөриләр. Теш чыга, мәктәпкә баралар. Укырга, язарга өйрәнәләр. Үсәләр, өйләнәләр, ата вә ана, соңрак әби вә бабай булалар. Чәчләре агара, тешләре төшә, билләре бөкрәя вә көчләре бетә. Чөнки бу нәрсәләр дөнья сәфәренең хикмәтләредер, вокзаллары, тукталышларыдыр.

Дөнья сәфәрендә иптәш кирәк

Дөнья сәфәрендә чагында кешеләр бер иптәшкә мохтаж булыр. Алар үзләренә бер иптәш табарлар. Бу иптәшкә - "тереклек иптәше" диярләр.

Балалар үсеп, башкалар тәрбиясеннән котылып, адәм рәтенә кергәнлекләреннән соң, "тереклек иптәше" сайлау гадәттер, ягъни, егетләр - кыз, кызлар - егет кәзли димәктер. Бу - дөньяның тәртибе. Әлектән үк шулай килгән. Кыз алу, кияүгә бару дөнья сәфәре өчен "тереклек иптәше сайлау" дип атала.

Тимер юлларда, пароходта очраган иптәш белән "тереклек иптәше" арасында зур аерма. Әүвәлгесе - вакытлы иптәш. Соңгысы - гомерлек иптәш. Кайгылар да, шатлыклар да аның белән бергә вә уртак булыр.

Тәртип һәм буйсыну

Дөньяда тәртипсез бер эш тә юктыр. Кошлар үзләре өчен оя ясарлар. Бу вакытта ата кош ана кошка ярдәм итә. Ана кош утырып бала чыгарганда, ата кош читтән ризык ташып, аны тукландыра. Балалары чыккан-нан соң, бергәләшеп балаларын тәрбиялиләр, очарга өйрәтәләр. Бу исә - бер тәртиптер.

Кырмыскаы күрмәгән вә белмәгән бала булмас. Кырмыска - бик кечкенә җан иясе. Кышлык өчен җәй көне азык әзерләп куя. Аның азыгы - һәртөрле орлыклардыр. Кырмыска кыш буена җитәрлек итеп, оясына орлык җыя. Орлыкларга су тисә - күгәрә, бозыла. Шуның өчен кырмыскалар кышлык азыкны коры сакларга тырышалар. Юешләнсә - коры вә кызу көннәрдә оядан чыгарып, кызу җиргә таратып киптерәләр. Кибеп җиткәннән соң, оя эчендәге амбарларына ташыйлар.

Башактагы орлыкны кырмыска үзе генә суырып чыгара алмаса, ярдәмгә иптәшләрен чакыра. Кырмыскалар, һич карышып тормыйча, ярдәмгә ашыга. Орлыкны җыйнаулашып тартып чыгаралар да, ояларына алып китәләр. Кай вакытта берсе башак башына менеп орлык төшерә, ә икенчесе шуны ояга ташый.

Кырмыскалар агачтагы вак корткычларны тотып, ояларына алып кайталар. Алардан үзләре өчен бал ясаттырып тоталар. Бу да - тәртип.

Кырмыскаларның тәртипле, күндәм булулары урәдник, становой, городовойлардан куркып түгел, ә бәлки тәртиле, бер-берсенә хөрмәтле булулырындадыр. Гакыллы вә гыйлемле җан ияләре һәрвакыт тәртипле, күндәм булырлар.

Аллаһы Тәгаләгә коллык итү

Балаларның иң төп вазифалары - кечкенә вакыттан ук Аллаһыны сөю вә Аңа коллык итәргә өйрәнү. Аллаһы кушканнарны җиренә җиткереп үтәү, тыйганнарыннан тыелу - коллык итү буладыр. Аллаһыны сөйгән гаиләдә тәртип сакланыр, тормыш төзек торыр, гомерләр бәрәкәтле вә файдалы узар. Коллык итү - бәндәнең бурычы. Һәм ул өстендәге шушы бурычын үтәргә тиеш. Үти икән - файдасын күрер.

Ни чәчсәң - шуны урырсың

Ата-анага буйсыну, аларга һәрвакытта хөрмәт күрсәтү - олы бер вазифадыр. Ата-ананы хөрмәт итүче кеше дөньяда бәхетле, ахирәттә саваплы булыр. Килер бер көн, буйсынучан балалар үсеп, үзләре ата вә ана булырлар һәм аларны балалары хөрмәт итәр. Никадәр бәхетле булсагыз да, бөек мәртәбәләргә ирешсәгез дә, ата-анагызны онытмагыз, нәсыйхәтләрен тыңлап, ризыкларын алыгыз, мохтаҗлыкларын, кайгы хәсрәтләрен җиңеләйтергә тырышыгыз! Еракта яшәсәләр, хат язып, бүләк җибәреп торыгыз. Вафат булсалар, зиратларына барып, хәер-дога кылыгыз. Коръән укып, ата-анагызның рухына багышлагыз.

Ата вә ананың ярдәмгә мохтаҗ чагы - картлык көннәредер. Бу чорда аларга аеруча хөрмәт күрсәтү тиешледер.

Кардәш-ыруларга, мөгаллим вә тәрбиячеләргә, олылар вә картларга хөрмәт итү кирәк. Хөрмәтле булыйм дисәң, үзең дә хөрмәт ит! Ни чәчсәң - шуны урырсың!

Изгелек итү

Дөньяда бәхетле вә рәхәт яшәүче кеше - башкаларга игелек итүче. Игелек эшләүченең һичкайчан эче пошмас, рәхәтлектә гомер кичерер. Изге күңелле кешеләр Аллаһы Тәгалә каршындагы бурычларын намус белән үтәп килерләр. Шуның өчен күңелләре һичкайчан газапланмас.

Тәндәге әгъзаларның берсе генә авыртса да, бөтен гәүдә сызлый. Шуның кебек үк, берәр кеше кайгы вә хәсрәткә төшсә, аны белүче кешеләр һәрберсе кайгырырга, хәсрәтен уртакларга тиеш. Чөнки адәмнәр дә - тәндәге әгъзалар рәвешендәдер.

Һәркем бәхетле, сөекле буланы теләр. Ләкин сөекле булу өчен бер генә юл бар - башкаларга изгелек итү.

Мәктәп һәм уку

Укый-яза белгән кеше - җимеш агачына тиң. Җимеш агачы - җимешләре белән, укый-яза белгән кеше - гыйлемле булуы белән файдалы. Үткән гомер, аккан су кебек, кире кайтмый. Гомер - иң кыйммәтле бер дәүләт. Бу дәүләтнең кадерен белү кирәк. Кеше өчен иң ышанычлы нәрсә - гыйлемдер. Гыйлемнән башка бернәрсә дә ышанычлы түгел. Чөнки алар бүген бар, ә иртәгә югалырга мөмкин.

Укыганны яхшы аңларга, аңлаганны хәтердә сакларга кирәк. Шул вакытта гына укуның файдасын күрерсең. Аңлар-аңламас укуда мәгънә юк.

Белем йорты - мәктәптер. Мәктәптә укырга, язарга, Аллаһы Тәгаләгә коллык итәргә өйрәтәләр. Кешеләр белән аралаша белү, алар белән мөгамәлә кору рәвешле дә мәктәптә өйрәтеләдер. Мөгаллим вә мөгаллимәләр балаларны укымышлы кеше итәргә тырышалар. Моның өчен мәктәпне, укытучыларны сөяргә һәм күңел куеп укырга кирәк.

Чисталык

Үз-үзеңне, кием-салымыңны, китап-дәфтәрләреңне һәм башка һәртөрле нәрсәләрне чиста, пакь тоту чисталык дип атала. Керле, пычрак кешеләрдән адәмнәр нәфрәтләнер, бизәр. Ислам дине дә пакь йөрергә, чиста йөрергә өнди.

Шуның өчен кечкенәдән үк үзеңне пакь йөретергә гадәтләнергә кирәк. Бу - аеруча кыз балалар өчен кирәк. Чөнки алар зур үскәч йорт хезмәте белән шөгыльләнәчәк, бөтен өй җәмәгате - кызлар кулында булачак.

Чисталык - иң мактаулы бер сыйфат. Әшәке, пычрак адәмнәр дә пакьлекне яратырлар.

Никадәр генә гүзәл булсалар да, пычрак кешеләрнең матурлыклары күзгә күренмәс, мондыйларны күреп, халык нәфрәтләнер.

Кызлар өчен иң зур байлык - пакьлек. Пакьлек - сәгать саен сабын белән юынып тору түгел, һәр көн керләнгән кием-салымны, идән вә башка йорт нәрсәләрен тоташ юу да түгел, бәлки һәр-нәрсәне вакытында юу, юылган нәрсәләрне пакь тотудыр. Юкса, үрдәк рәвешендә бер яктан юып, икенче баштан пычратып тору - мәгънәсезлек.

Сәламәтлек

Адәм баласының иң зур байлыгы - тәне вә җаны сәламәт булу. Әмма күп вакыт без бу байлыкның кадерен белмибез.

Бөтен дөньяның хуҗасы булсаң да, тәнең сәламәт булмаса, рәхәтлек сизмәссең.

Чирнең сәбәбен белеп, аны китереп чыгаручы нәрсәләрдән сакланырга кирәк.

Мәсәлән, тирләп салкынга чыгу, исле (күмер исе, агулы ис) бүлмәдә тору, майлы ризыклар ашау, исерткеч эчемлекләр эчү, әфьюн кабу - болар барысы да чирләүгә китерә.

Тән һәм киемнәрне, урынҗирләрне чиста тоту, Тәһарәт алу, госел коену, намаз уку, ураза тоту, өй эчендәге хезмәтләрне башкару - сәламәтлек күнекмәләредер.

Чирле кешене карау, тәрбияләү хуҗабикәгә, ягъни хатынкыз өстенә төшә.

Шуның өчен кыз балага чирнең сәбәпләрен һәм сәламәтләндерү чараларын белергә кирәк.

АЧУЛАНМА! ҖӘННӘТЛЕ БУЛЫРСЫҢ

Мөселман үзен күркәм әхлак белән зиннәтләргә тырыша. Аның бизәкләре - оялчанлык, тыйнаклык, ачуны йота белү, үч алу мөмкинчелеге булганда да гафу итү.

Әбу Дәрдә (Аннан Аллаһ разый булсын) атлы сәхабә Пәйгамбәребезгә: "Йә, Аллаһның илчесе, миңа җәннәткә кертүче нәрсәне әйт", - дигән. Җавап итеп Пәйгамбәребез: "Ачуланма һәм җәннәттә булырсың", - дигән.

Ачуның капма-каршысы - йомшаклылык, сабырлык. Кешенең бу сыйфаты барлык яхшылыкларның да үз эченә туплый.

"Ачу ул - Аллаһы Тәгалә теләге белән кабызылган утның бер өлеше. Ул ут, көл астында пыскып яткан утлы күмер кебек, йөрәкнең иң тирән урынында яшеренеп ята. Әммә һәрбер залимнең күңелендә булган тәкәбберлек аны бу урыннан чыгара. Галимнәр кешеләр белән мәлгунь шайтан арасында уртаклык бар икәнен күрәләр. Әгәр дә кеше ачуына бирелсә, ул шайтанга якын була. Коръәндә шайтан хакында хәбәр бирелә. Иблис әйткән: "Мин аннан (Адәмнән) яхшырак, чөнки Син мине уттан, аны балчыктан яралттың". ("Сад" сүрәсе, 46 аять.).

"Балчыкка - тынычлык, ә утка-яну, кабыну, ярсу кебек сыйфатлар хас".

Чамадан тыш каты ачуланучы һәрбер акыллы кеше оялырлык, тынычлангач үзенә дә оят булырлык сүзләр әйтә. Ачу кешенең әгъзаларына да тәэсир итә. Ачуланучы нәрсә булса да ватырга, җимерергә, җәрәхәтләргә дә, хәтта үтерергә дә мөмкин.

Ачу дигән күңел чирен нәтиҗәле дәвалау өчен аны барлыкка китергән сәбәпләрне белергә кирәк. Ул сәбәпләргә тәкәбберлек, дан-шөһрәт ярату, кешеләрдән көлү һәм аларны гаепләү, бәхәсләшергә ярату, хыянәт итү кебек яман сыйфатлар керә. Үз холкында бу галәмәтләрне бетерү өчен капма-каршыларын кулланырга кирәк.

Кайбер кешеләр үзләренең ачулы, ярсулы булуларын кыюлык дип саныйлар. Моның сәбәбе-ачуның йөрәк авыруы икәнен белмәүдә. Мондыйларга пәйгамбәрләр, сәхабәләр ничек ачуларын тыю турында әдәбият укырга кирәк. Кешенең сәламәт тәнле, көчле куллы булып та, тиз ачуы чыгуы, аның көчсезлеге хакында сөйли. Рәсүлуллаһ: "Күп кешеләрне җиңүче көчле түгел, ачуы чыкканда үзе белән идарә итүче көчле", - дигән.

Ачуны басуның күркәмлеге турында Коръәни-Кәримдә дә әйтелә: "Раббыгызның гафу итүенә ашыгыгыз, киңлеге күкләр һәм җир киңлегенә тигез булган, тәкъвалар өчен әзерләнгән җәннәткә ашыгыгыз. Ул мөэминнәр бай һәм ярлы чакларында да Аллаһы күрсәткән урыннарга сәдакалар бирәләр, ачулары килгәндә, ачуларын тыялар, гаепле кешеләр гафу сораганда гафу итәләр. Әнә шундый яхшылык кылучы мөселманнарны Аллаһ сөядер". ("Гыйморан" сүрәсе, 133-134 аятьләр).

Әлбәттә, мөэмин кешенең ачуы килсә, ул Аллаһ ризалыгы өчен, Аның мәхәббәтен яулау өчен, ошбу аятьне искә төшереп, үзенең ачуын тыеп калырга тырыша.

Пәйгамбәребез ачуны басу ысулларын да үзенең өммәтенә өйрәтеп калдырган. Пәйгамбәр: "Чынлыкта, ачу - шайтаннан һәм шайтан уттан яратылган. Әгәр дә берәрегезне ачу билән алса, тәһарәтләнсен", - дип әйткән.

Рәсүлебез алдында ике кеше тарткалаша башлый, берсенең хәтта ачудан йөзе кызара, шунда Рәсүлебез аны күреп әйтә: "Әгәр ул, "Әгузу билләһи минәш-шәйтанир-раҗим" дигән сүзләрне әйтсә, әлбәттә, тынычланыр иде".

"Әгәр сезнең берәрегез ачуланган вакытта басып торган булса, утырсын, утыргач та ачуы басылмаса, ятып торсын", дип әйтелә икенче бер хәдистә. Басып торучы кеше утырып яки ятып торучы кешегә караганда, әлбәттә, үч алуга якынрак тора.

Берәр кеше сүксә, рәнҗетсә, эндәшмәскә кирәк, чөнки җавап итеп, ачуын тагын да арттыра торган сүзләр ишетергә, яки үзе әйтергә теләмәгән һәм соңыннан үкенәчәк сүзләр әйтергә мөмкин. Пәйгамбәр бервакыт: "Берәрегезнең ачуы килсә, эндәшмәсен", - дигән һәм өч тапкыр кабатлаган. Бу киңәшләрне, әлбәттә, психология китапларында таба алмассыз.

Аларда да психосоматик авырулар-ны кисәтү өчен ачуланмаска кушыла, ләкин ачу килгәндә тынычлану ысуллары күрсәтелми.

Динебез исә проблеманы ачып кына калдырмый, аның нәтиҗәле чишү юлларын да өйрәтә.

(Галимә ХАРИСОВАНЫҢ "Без исламны сайлыбыз" китабыннан).